

УДК 94(477)

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-12\(30\)-1156-1172](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-12(30)-1156-1172)

Галуха Любов Юріївна кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри історії України, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, <https://orcid.org/0000-0002-5174-5286>

ВПЛИВ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ ХХ СТОЛІТТЯ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Дослідження впливу історичних подій ХХ століття на формування національної ідентичності в Україні є актуальним у контексті сучасних викликів і трансформацій, з якими стикається українське суспільство. Упродовж цього періоду країна пережила низку подій, які залишились у колективній пам'яті та національному самоусвідомленні. Метою цієї статті є аналіз найважливіших історичних подій, таких як Голодомор, Друга світова війна, радянська окупація та Революція Гідності, а також визначення їхнього впливу на розвиток української національної ідентичності. У статті також досліджується роль освіти та культурної спадщини у формуванні національної свідомості та самоусвідомлення. У процесі аналізу з'ясовано, що історичні події ХХ століття істотно вплинули на формування української ідентичності, створивши нові парадигми в колективній пам'яті. Дослідження підкреслило важливість національної ідеї, яка в умовах глобалізації та зовнішніх загроз стає актуальною в контексті євроінтеграційних прагнень України. На основі дослідження можна стверджувати, що формування національної ідентичності в Україні є складним і багатограним процесом, який потребує усвідомлення історичного досвіду. Проблеми, пов'язані з інтерпретацією історії та пам'яті, потребують серйозної уваги з боку дослідників і суспільства. У світлі сучасних викликів важливо, щоб українська національна ідентичність залишалася динамічною й адаптивною, спроможною витримати впливи глобалізації та політичних змін. Сучасні виклики, зокрема російсько-українська війна, стали каталізатором для консолідації української національної ідентичності, підкресливши важливість мови, культури та незалежності. Цей історичний досвід і сьогодні впливає на ментальні особливості українців і напрями політики країни. В умовах сучасних геополітичних викликів українці все більше усвідомлюють значення своєї ідентичності, що ще раз підкреслює важливість незалежності та європейської інтеграції. Сучасні події в Україні вказують на зростання усвідомлення важливості культурної ідентичності, що може стати основою для подальшого розвитку держави.

Ключові слова: історична пам'ять, голодомор, Друга світова війна, радянська окупація, культурна спадщина.

Halukha Liubov Yuryivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of History of Ukraine, Professor of the Department of History of Ukraine, Rivne, <https://orcid.org/0000-0002-5174-5286>

THE INFLUENCE OF HISTORICAL EVENTS OF THE 20TH CENTURY ON THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITY IN UKRAINE

Abstract. The study of the influence of historical events of the 20 th century on the formation of national identity in Ukraine is relevant in the context of modern challenges and transformations that Ukrainian society is facing. During this period, the country experienced a number of significant events that left a deep mark on the collective memory and national self-awareness. The purpose of this article is to analyze key historical events such as the Holodomor, World War II, the Soviet occupation, and the Revolution of Dignity, as well as their impact on the development of Ukrainian national identity. The article also explores the role of education and cultural heritage in the formation of national consciousness and self-awareness. The analysis showed that the historical events of the 20 th century significantly influenced the formation of Ukrainian identity, creating new paradigms in collective memory. The study emphasized the importance of the national idea, which in the context of globalization and external threats becomes relevant in the context of Ukraine's European integration aspirations. Based on the study, it can be argued that the formation of national identity in Ukraine is a complex and multifaceted process that requires awareness of historical experience. Problems related to the interpretation of history and memory require serious attention from researchers and society. In light of modern challenges, it is important that Ukrainian national identity remains dynamic and adaptive, able to withstand the effects of globalization and political changes. Modern challenges, in particular the Russian-Ukrainian conflict, have become a catalyst for the consolidation of Ukrainian national identity, emphasizing the importance of language, culture and independence. This historical experience continues to influence the national psyche of Ukrainians and the direction of the country's policy. In the conditions of modern geopolitical challenges, Ukrainians are increasingly aware of the importance of their identity, which once again emphasizes the importance of independence and European integration. Current events in Ukraine indicate a growing awareness of the importance of cultural identity, which can become the basis for the further development of the state.

Keywords: historical memory, Holodomor, World War II, Soviet occupation, cultural heritage.

Постановка проблеми. Україна завжди посідала стратегічне місце в Європі, розташовуючись на перетині основних торговельних, культурних і політичних шляхів, що проходили між Заходом і Сходом. Це географічне положення забезпечило їй важливу роль в європейських і світових процесах, але водночас поставило країну під вплив і домінацію різних імперій та держав. У ХХ столітті Україна зіткнулася з одними з найскладніших викликів своєї історії. Революції, дві світові війни, радянська окупація та політика тоталітаризму, Голодомор, нацистська окупація, репресії й потужна русифікація наклали значний відбиток на її політичний, культурний і соціальний розвиток.

Період після Другої світової війни характеризувався значним впливом радянської ідеології, що намагалася стерти окремішність української культури та самосвідомості. Усупереч репресивній політиці, спрямованій на асиміляцію, український національний дух продовжував формуватися й знаходити своє вираження в культурі, мові та прагненні до незалежності. У кінці століття розпад СРСР і відновлення української незалежності стали важливими віхами, які дали можливість Україні розпочати новий етап у розвитку національної ідентичності.

Сьогодні розуміння формування української національної ідентичності є вкрай актуальним у контексті сучасних геополітичних викликів, з якими стикається держава, особливо на тлі війни з росією. В умовах тривалих бойових дій та відчутного тиску з боку сусідньої країни, українське суспільство переглядає власну національну ідентичність, що стає невіддільною частиною державної стратегії. Національна ідентичність виступає своєрідним фундаментом, який допомагає протистояти зовнішнім загрозам і зберігати стабільність в умовах кризи.

Окрім того, національна самосвідомість стає важливою передумовою для інтеграції України в європейську спільноту. Сучасні євроінтеграційні зусилля України спрямовані на утвердження демократичних цінностей, прав людини та економічного розвитку, що передбачає гармонізацію українських стандартів з європейськими. Усвідомлення й зміцнення національної ідентичності підтримують ці процеси, створюючи єдність та спільність цінностей серед громадян, яка необхідна для успішної інтеграції й побудови суверенної, незалежної держави в європейській родині народів.

Отже, аналіз впливу подій ХХ століття на формування української національної ідентичності дозволяє краще зрозуміти сучасні виклики, з якими стикається Україна, а також сприяє розвитку стратегічного бачення, необхідного для успішного майбутнього країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень та публікацій щодо впливу історичних подій ХХ століття на формування національної ідентичності в Україні вказує на різноманітність підходів і тем, що досліджуються в сучасній науковій літературі.

Так, Т. Видайчук [1] розглядає аспекти історії української мови як важливий засіб формування національної ідентичності. У дослідженні наголошується, що мова є не лише комунікаційним інструментом, а й носієм культурних цінностей та історичної пам'яті. С. Г. Денисюк та Я. Ф. Фокін [2] аналізують національну ідентичність як фактор міжнародної безпеки, зазначаючи, що сильна національна ідентичність може слугувати основою для стабільності та безпеки в Україні. О. Дудок та М. Школяр [3] досліджують актуалізацію історичної пам'яті в контексті національної ідентичності, вказуючи на важливість пам'яті про минулі події для формування сучасної ідентичності. І. Й. Краснодемська [4] вивчає створення радянських маріонеткових республік в Україні як інструмент більшовицької експансії, що підкреслює вплив політичних змін на національну свідомість. В. В. Калініченко [5] досліджує роль звичаєвого права в організації громади в умовах радянського режиму. Автор аналізує, як традиції та місцеві практики допомагали сільським мешканцям адаптуватися до змін, викликаних політичними перетвореннями.

П. Костючок, І. Нікіфоров та Л. Баличева [6] вивчають взаємодію історичної освіти та національної ідентичності, підкреслюючи, що освіта відіграє важливу роль у формуванні національної самосвідомості. А. В. Куруч [7] акцентує на формуванні національної ідентичності як основі національної безпеки, що демонструє тісний зв'язок між ідентичністю та політичними цілями країни. Н. Кузьмінець, О. Стадник та Т. Букіна [8] визначають, як колективна пам'ять українців, зокрема про такі трагедії минулого, як Голодомор, впливає на сучасну політичну та соціальну свідомість. Науковці звертають увагу на те, що усвідомлення історії формує національну ідентичність та сприяє єдності суспільства в сучасних умовах. А. Лобач [9] з'ясовує роль історичної спадщини у формуванні власної ідентичності українського народу, вказуючи на те, як минулі події впливають на сучасні уявлення про національність.

О. Марущак, О. Сонечко та А. Тургенева [10] вивчають, який вплив вища освіта матиме на формування ідентичності після війни. Вони стверджують, що освітні установи є головними у вихованні громадянського духу та національної свідомості.

Т. Мелешенко, А. Карабардін [11] аналізують знищення української ідентичності у 20–30-х роках XX століття та його відображення в історичній пам'яті, що вказує на важливість пам'яті про репресії для сучасної ідентичності [12]. Р. Сербин та С. Грабовський [13] розглядають Голодомор як геноцид українського народу, що є важливим елементом національної пам'яті та ідентичності. Yu. Nikolaiets та L. Syniavska [14] підкреслюють роль освітніх установ у формуванні громадянської ідентичності в сучасній Україні, акцентуючи на освітніх програмах як механізмі розвитку національної свідомості. V. Klymonchuk та O. Ardeli [15] вивчають процеси, що сприяли формуванню української

ідентичності в ХІХ столітті. Науковці досліджують політичні, культурні та соціальні аспекти, які вплинули на формування національної свідомості українців у цей період.

Вищезазначені праці відображають широкий спектр досліджень, які вивчають складні взаємозв'язки між історичними подіями, пам'яттю та національною ідентичністю в Україні.

Однак вплив історичних подій ХХ століття на формування національної ідентичності потребує більш ґрунтовної наукової уваги.

Мета статті – проаналізувати, як ключові історичні події, зокрема дві світові війни, радянська окупація, незалежність України та Революція Гідності, вплинули на формування та розвиток національної ідентичності українців.

Виклад основного матеріалу. Сутність великої трансформації, яку переживає сьогодні Україна, проявляється в її національній та інноваційній спрямованості. Зміни в політичній, соціальній, економічній, культурній і релігійній сферах скеровані на розбудову політично свідомої громадянської держави. Тривала відсутність державності мала значний вплив на формування громадянської ідентичності в українських закладах освіти. Іншою проблемою є відсутність стратегії створення інформаційного простору та захисту його від інформаційних війн, які ведуться в інтересах інших держав. Однак можливість закладів освіти розв'язувати це питання є вкрай важливою для забезпечення національної безпеки та запобігання інформаційним війнам [14], а також для збереження цілісності. Історія свідчить, що на формування національної ідентичності значною мірою впливають такі фактори, як суспільний розвиток і глобалізаційні процеси.

Культурний, релігійний і політичний вплив інших країн на території України позначився на її розвитку й настроях населення. Інтенсивна русифікація та румунізація української еліти стримували формування національної ідентичності, зосереджуючись на соціальних і культурних, а не національних питаннях [7].

Початок ХХ століття став періодом значних національно-визвольних змагань для українського народу, що тривалий час прагнув до незалежності. Однією з найважливіших подій цього часу була Українська визвольна війна (1917–1921 рр.), яка стала першою в історії спробою створення незалежної української держави в умовах постімперської кризи після Першої світової війни та революційних рухів у росії. Цей період охоплював короткочасне існування Української Народної Республіки (далі – УНР) та Західноукраїнської Народної Республіки (далі – ЗУНР), які намагалися утвердити автономію та захистити національні інтереси українців на міжнародній арені.

Хоча спроба незалежності була нетривалою, вона заклала важливі основи для подальшого розвитку національної ідентичності. Політичні ідеї, що виникли

в цей час, і зусилля, спрямовані на збереження української культури, мови та традицій, залишили значний відбиток у колективній пам'яті народу. Сучасники цих подій, а також політичні діячі, такі як Симон Петлюра та Михайло Грушевський, стали символами національного відродження. Попри військову поразку, ці змагання сприяли формуванню українського національного самоусвідомлення та заклали міцну основу для майбутніх рухів за незалежність.

Вплив історичних подій XX століття на формування національної ідентичності в Україні, зокрема в контексті весни-літа 1917 року, відіграв головну роль в розвитку політичних і соціальних настроїв українців. Українська Центральна Рада (далі – УЦР) прагнула до автономії України, проте її вимоги не були сприйняті Тимчасовим урядом, що призвело до загострення українсько-російських відносин. УЦР, спираючись на революційні настрої, вимагала підтримки автономії від Тимчасового уряду. Однак відмова останнього визнати ці прагнення підкреслила розрив між українськими та російськими політичними інтересами, що стало каталізатором конфлікту.

Інтеграція України до складу Радянського Союзу в 1922 році стала значною зміною для українського суспільства. Радянська політика, яка від самого початку була орієнтована на централізацію та підпорядкування республік інтересам Москви, мала глибокий вплив на українську ідентичність, культуру та адміністративне управління. Після нетривалого періоду політики «українізації», що дозволив розвиватися національним інституціям і культурі, радянський режим запровадив жорстку русифікацію, обмеження свободи слова, репресії проти українських діячів та інтелігенції. У грудні 1917 року більшовики проголосили створення «радянської УНР», що свідчило про спробу підірвати владу Центральної Ради. Цей крок продемонстрував, як радянська влада намагалася реалізувати свої інтереси в Україні, не враховуючи волю українського народу [4]. Національно-визвольні змагання 1917–1921 років завершилися поразкою, що стало наслідком не лише політичних помилок керівництва, а й загального стану суспільства, яке тяжіло до популізму. Більшовики вдало використовували прості, але привабливі гасла, що сприяло їх популярності серед населення.

Після революції радянська влада потребувала ефективної системи управління сільським господарством, оскільки аграрна політика стала важливою складовою частиною індустріалізації. Економічні труднощі та потреби в продовольстві змусили державу звернути увагу на організацію сільських громад. Комуністична ідеологія акцентувала на колективізмі та рівності, що вплинуло на формування земельної громади як основної одиниці в сільському господарстві. Це відповідало прагненням влади контролювати сільське населення та забезпечувати централізоване управління ресурсами. Традиційні соціальні зв'язки та уклад життя селян стали основою для формування

земельних громад. Громади були важливим елементом соціальної організації, що забезпечували підтримку та взаємодопомогу серед селян. Сільська громада як елемент соціальної організації відігравала провідну роль в контролі за сільським населенням і забезпечувала реалізацію аграрної політики радянської влади [5].

Особливий вплив на національну самосвідомість мали події Голодомору (1932–1933 рр.), коли мільйони українців загинули внаслідок організованого радянським урядом голоду. Ця трагедія не лише сприяла деморалізації народу, а й посилила колективне розуміння несправедливості та національного пригноблення. Попри репресивні заходи, українська культура й національні ідеї зберігалися через побут, фольклор і літературу, хоча й у прихованих або завуальованих формах.

Цей період радянського контролю залишив глибокі рани, які вплинули на подальше формування української ідентичності. Відчуття приналежності до української нації, що виникало на тлі протидії імперській асиміляції, зміцнилося завдяки пам'яті про період незалежності початку XX століття. Події цього часу заклали міцний фундамент для формування національної ідентичності, який сприяв подальшим рухам за незалежність України, зокрема наприкінці XX століття.

Колективізація в Україні, яка розпочалася наприкінці 1920-х років, була частиною широкомасштабної політики радянського уряду, спрямованої на перебудову сільського господарства. Йосип Сталін запровадив її з метою швидкої індустріалізації СРСР, створення великих колгоспів і контролю над селянством, яке становило значну частину населення. В Україні, де сільське господарство було особливо розвиненим, цей процес супроводжувався вилученням зерна та інших ресурсів, що позбавило селян продовольства. Невдоволення колективізацією спричинило масові протести, на які радянська влада відповідала жорсткими репресіями, що охоплювали вилучення всього майна та арешти.

У 1932–1933 роках ці дії призвели до масового голоду, відомого як Голодомор, який сьогодні багато країн і дослідників визнають геноцидом українського народу. Мільйони людей загинули від голоду внаслідок навмисної політики, спрямованої на придушення українського селянства та національних прагнень [5].

Голодомор став практичним засобом знищення української ідентичності, завдавши непоправної шкоди українському національному життю. Старі українські села з багатими етнічними традиціями (працьовитість, любов до землі, побожність, повага та шана до старших тощо) були майже знищені й замінені колгоспними селами, мешканці яких не повставали проти радянського режиму. Наприклад, стало звичним явищем, коли сусід доносив на сусіда,

учитель – на батьків через школярів, а діти – на своїх батьків, особливо коли це якось заохочувалося. Іншим прикладом є те, що в селах України до колективізації люди не знали, що таке крадіжка.

Однак лише після подій Голодомору почало формуватися незвичне ставлення до власності, і нове покоління сприймало гасла про державну власність та загальне благо як «нічию власність», а отже, згідно з радянською мораллю, привласнення не було крадіжкою. Справді, радянська влада свідомо створювала ситуацію, в якій соціальні та правові норми втрачали сенс. Свідомість селянства зазнала руйнівних змін. Жорстокі, часто нелогічні й незрозумілі дії радянської влади, злочинні діяння ставали правилами та нормами поведінки на всіх рівнях. Одвічні моральні принципи відкидалися як «куркульські» та ворожі, а грабунки, свавілля й знущання, вбивства, самосуди, хабарництво, шантаж і доноси заохочувалися на тій підставі, що вони слугували партійній диктатурі, а тому вважалися «моральними».

Знищувалася душа України, адже селяни були носіями мови, традицій і культури. Голодомор мав багато політичних, психологічних, соціальних і етнопсихологічних наслідків. Величезні людські втрати значно послабили інтелектуальний і творчий потенціал України. Здатність українського народу до виживання та опору катастрофічно знизилася через штучний Голодомор, який перетворив людей на безпорадних рабів, змушених покійно працювати в колгоспах. Людська гідність, національна гордість, мужність, ініціативність, наполегливість та інші суб'єктивні якості були придушені. Життєздатність українського народу була серйозно підірвана, і для її відновлення знадобиться два-три покоління. Голодомор фактично знищив право українського народу на участь у суспільно-політичній, соціально-економічній, національно-культурній сферах, спричинивши спротив політичній і громадській активності тих, хто вижив, та поширенні почуття меншовартості, конформізму, покори й страху перед владою, що передавалися з покоління в покоління через поведінкові та ментальні стереотипи. Це було планомірне знищення української нації [11].

Колективізація та Голодомор розмили почуття індивідуальності, яке було яскравим показником ідентичності українського селянина. З роками страх перед голодом і смертю вкорінився у свідомості селянства, породжуючи політичну апатію та соціальну пасивність. Щодо національної еліти, «мозку нації», то перші удари були завдані у 1920, 1926 та 1930–1933 роках. За даними «Українського кварталника», за осінь 1948 року лише в 1931 році до Сибіру було депортовано 51 713 представників інтелігенції. Паралельно відбувався наступ на Церкву – «душу нації»: між 1926 і 1932 роками було ліквідовано Українську незалежну православну церкву, її столицю Липківську та 10 000 священників [13].

Руйнування української ідентичності відбувалося також через переселення іноземців в Україну та розпорошення українців у Східній Європі. Голод

зупинив українізацію міст на сході та півдні України, де оселилися російські іммігранти.

Під час Другої світової війни Україна опинилася під нацистською окупацією, що принесло нові виклики та випробування для українського суспільства. Нацистська Німеччина, вторгнувшись в Україну в 1941 році, проголосила «визволення» від радянської влади, але швидко запровадила жорсткий окупаційний режим. Це спричинило масові репресії та експлуатацію українського населення, яке зазнавало як примусових робіт, так і масових депортацій. У цих умовах український націоналістичний рух, зокрема Організація українських націоналістів (далі – ОУН) та Українська повстанська армія (далі – УПА), вбачав можливість боротися за незалежну українську державу [7].

Націоналісти розглядали обидві тоталітарні сили – як радянську, так і нацистську – як загрози для української державності. З огляду на це, їхні дії були спрямовані на боротьбу з окупаційними силами, попри складну й часто суперечливу прихильність. ОУН-УПА сподівалися, що, виступаючи проти окупаційних сил, зможуть здобути незалежність для України, проте боротьба проти нацистів і радянських військ виявилася складною й призвела до трагічних втрат. Роль українських націоналістів, зокрема їхні складні відносини з німецькими окупантами та радянськими військами, залишає спадщину, що досі викликає активні дискусії про особливості цієї боротьби та її місце в історії.

Війна стала важливим етапом у формуванні національної свідомості, адже українці боролися на різних фронтах та зазнавали масових втрат і руйнувань. Українське суспільство було розділене: частина населення залишалася під радянським впливом, а інша – зазнавала нацистських репресій. Боротьба на всіх цих фронтах і спустошення, які пережила Україна, об'єднали українців у спільному відчутті національної трагедії.

Досвід окупації, примусових робіт, масових депортацій і, зрештою, колективного виживання під час важких часів війни став потужним стимулом для формування єдності та зміцнення національної ідентичності. Пам'ять про Другу світову війну та жертви, яких зазнало населення, заклали фундамент національної свідомості, побудованої на ідеалах свободи, справедливості та прагнення до самостійності, що особливо важливо для сучасної України в контексті подальших політичних викликів.

У післявоєнний період Радянський Союз посилив політику русифікації, особливо в республіках, які мали чітко виражену національну ідентичність, як-от Україна. Ця політика була спрямована на придушення української мови та культури, щоб сприяти інтеграції українського народу в радянську імперську систему. У часи Хрущова, особливо після 1954 року, коли відзначали 300-річчя Переяславської ради (що символічно означало «возз'єднання» України з росією), ця політика стала ще інтенсивнішою [14]. Популяризація російської

мови, зменшення кількості українських шкіл і обмеження можливостей для розвитку української літератури та мистецтва мали на меті знизити значення української національної ідентичності. У засобах масової інформації, культурних заходах і навіть в освітніх програмах перевага надавалася російській культурі, що призвело до маргіналізації українських традицій.

Попри тиск радянської влади, українська інтелігенція зберігала національну свідомість, даючи відсіч русифікації. З'явилися культурні рухи, що плекали ідеї незалежності, та інтелектуали, які відмовлялися інтегруватися в загальнорадянську культурну систему. Серед таких діячів вирізнялися Ліна Костенко, Іван Дзюба, Василь Стус та інші представники «шістдесятників», які використовували літературу, мистецтво й публічні виступи для захисту національної культури. Їхні зусилля сприяли формуванню українського культурного дисидентства, яке мало на меті збереження історичної пам'яті, мови та самобутності, розпалюючи національну гордість.

Активні дисидентські рухи підривали офіційну політику русифікації та підтримували культурну ідентичність, попри ризики переслідування. Це протистояння залишило значний відбиток у суспільній свідомості та заклало основи для відновлення національної ідентичності, що проявиться в кінці 1980-х років, коли розпочнеться процес здобуття Україною незалежності. Цей період, позначений зусиллями української інтелігенції та культурного опору, став важливою віхою в історії української національної ідентичності, створивши потужну базу для майбутнього відродження та розбудови національної свідомості.

На межі 1991 року Радянський Союз переживав кризу, спричинену політичними та економічними факторами, які підривали його єдність. Горбачовські реформи, зокрема політика гласності та перебудови, сприяли піднесенню національної свідомості в багатьох республіках, включно з Україною. Поширення ідеї суверенітету, посилене масовими протестами та бажанням українців самостійно керувати своєю країною, відіграло важливу роль у процесі відокремлення від Радянського Союзу [15].

Після невдалого серпневого путчу 1991 року, який продемонстрував слабкість радянської влади, український парламент 24 серпня 1991 року прийняв Акт проголошення незалежності України. Це рішення було підтверджене всенародним референдумом 1 грудня 1991 року, де понад 90% українців висловилися за незалежність. Цей результат засвідчив прагнення українського народу до суверенітету та став найважливішим моментом у формуванні національної ідентичності, адже незалежність дала можливість українцям вільно визначати своє майбутнє без зовнішнього контролю.

Перші роки незалежності виявилися складними через економічну кризу, гіперінфляцію та нестабільну політичну ситуацію. Однак, попри ці труднощі,

українці поступово відходили від радянської ідентичності, щоразу більше зосереджуючись на своєму культурному та історичному спадку. У період після здобуття незалежності з'явилася нова культурна й політична динаміка: стали популярними українська мова, література й мистецтво, розпочався процес відновлення національної історичної пам'яті [4].

Важливо, що перші роки незалежності заклали основи національної свідомості, яка значно вплинула на формування української ідентичності та сприяла об'єднанню суспільства навколо спільних ідеалів свободи та незалежності. Це зростання самосвідомості стало важливим кроком у подальшій консолідації нації, а виклики, з якими стикнулася Україна в цей час, сприяли посиленню національної ідентичності та гордості за свою державність.

Помаранчева революція стала переломним моментом в утвердженні національної ідентичності України, оскільки народне піднесення проти фальсифікацій на президентських виборах символізувало колективне прагнення українців до демократичних цінностей, прозорості та громадянських прав. Протести 2004 року зібрали величезну кількість людей із різних регіонів України, що свідчило про національну єдність та підтримку європейського шляху розвитку. Це стало першим масовим проявом готовності українців захищати свої права та своє бачення демократичного майбутнього країни, що своєю чергою зміцнило сучасну національну ідентичність, засновану на принципах свободи та справедливості.

Вплив історичних подій ХХ століття, зокрема Революції Гідності, на формування національної ідентичності в Україні є надзвичайно значущим. Революція Гідності (2013–2014 рр.) стала ключовим моментом у визначенні напрямку розвитку України, коли вона зробила вибір на користь європейських цінностей, що викликало реакцію з боку росії у формі військової агресії та інформаційних атак. Ця подія активізувала почуття національної ідентичності серед українців, підкреслюючи прагнення до демократії, громадянських прав і європейської інтеграції. Проте цей рух став також причиною для росії активізувати спроби переписати історію та поставити під сумнів українську культурну спадщину, зокрема спадщину Київської Русі [9].

Протести Євромайдану стали ще одним важливим етапом у формуванні національної ідентичності, але з глибшими наслідками для подальшої геополітичної орієнтації України. Цей рух розпочався як вимога підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, але швидко переріс у масштабнішу боротьбу за гідність, верховенство права та право українців визначати власний шлях розвитку. Після силового розгону протестів українці ще рішучіше виступили за свободу та справедливість, вказуючи на готовність країни до остаточного розриву з авторитарними впливами росії та радянського минулого. Євромайдан зміцнив прагнення до автономії та європейської

інтеграції, особливо у світлі подальшої агресії росії в Криму та на сході України. Ці події активізували процес консолідації української ідентичності, яка тепер чітко відокремлювалася від російського впливу й спиралася на європейські цінності, такі як демократія, права людини та верховенство права. Учасники подій часто підкреслювали своє прагнення бути частиною європейської спільноти, що стало частиною колективного національного бачення.

Отже, Помаранчева революція та Євромайдан стали не лише громадянськими рухами, а й потужними факторами, які трансформували національну ідентичність України, зробивши її невіддільною частиною боротьби за демократичні цінності та європейське майбутнє.

Початок військових дій у 2014 році, зокрема анексія Криму та конфлікт на Донбасі, став наслідком тривалого стратегічного планування з боку росії. Політика Кремля, спрямована на дестабілізацію України, містила підготовку до війни, що підтверджується військовими доктринами та антиукраїнськими заявами. Війна та інформаційні атаки змусили українське суспільство переосмислити свою ідентичність, переходячи від пострадянського стану до активного формування української національної ідентичності. Це охоплювало зусилля з протидії русифікації та популяризації української культури. Українські політичні еліти, реагуючи на виклики, почали формувати проєвропейську політику, намагаючись зміцнити державність та демократичні інститути [8]. Однак до початку активних бойових дій багато політиків не усвідомлювали серйозності загроз, що виходили від антиукраїнських сил і сепаратистів.

Революція Гідності та події, що їй передували, стали каталізатором змін в українському суспільстві, формуючи нову національну ідентичність на основі демократичних цінностей і європейських прагнень. Цей процес триває, і Україні доводиться постійно адаптуватися до викликів, що виникають внаслідок зовнішньої агресії та внутрішніх суперечностей.

Ще одним прикладом готовності українців захищати свою свободу та незалежність є тотальне вторгнення росії в Україну, коли 24 лютого 2022 року тисячі українців взяли до рук зброю, щоб захистити свою Батьківщину. Це вкотре, і не вперше в історії, доводить волелюбність українців, які беруть до рук зброю, захищаючи свою свободу та незалежність.

Ці події актуалізували прагнення до незалежності та посилили розуміння українцями своєї унікальної культурної ідентичності, особливо через протиставлення російському впливу. Відродження мови, зміцнення національної пам'яті про історичні травми (наприклад, Голодомор) та відзначення культурних символів стали важливими елементами у визначенні української самоідентифікації [9].

У період післявоєнної відбудови України система вищої освіти має відігравати важливу роль у формуванні національної ідентичності – складному

процесі відновлення відчуття себе та культурно-історичної спадщини після завершення війни. У цьому контексті важливо, щоб уряди, неурядові організації та заклади освіти просували ідею національної єдності [10]. Саме історична освіта відіграє важливу роль у формуванні національної свідомості, оскільки однією з її основних функцій є надання громадськості історичних знань та аналітичних навичок. Вона також допомагає розвивати такі важливі навички, як критичне мислення, уміння висловлювати свою думку та захищати власну позицію [6].

Поширення національних символів, акцентування на важливості української мови та культури стали частиною повсякденного життя, що відображає самоідентифікацію українців, яка постійно зростає. Зусилля спрямовані на дерадянiзацію та деколонізацію, які передбачають видалення російських символів і елементів культури з публічного простору, підсилюють почуття національної унікальності. Усе це демонструє бажання українців позбутися тіньового впливу росії й будувати європейське майбутнє, закріплене в національних цінностях і незалежній ідентичності.

Відсутність в Україні єдиного проєкту національної ідентичності, який би спромігся консолідувати всі регіони та соціальні групи, є суттєвою перешкодою для формування сильної національної свідомості. Різні концепції національної ідентичності змагаються між собою, пропонуючи відмінні ідеї та ідеали, що вказує на політичну та соціальну роз'єднаність. Українське суспільство стикається з численними ідеологічними проєктами, які базуються на історичних, культурних, регіональних і політичних особливостях. Це призводить до суперечок про те, що таке «українська ідентичність» та які цінності вона повинна втілювати. Така конкуренція може створювати напруження між різними групами, що ускладнює досягнення спільної мети. В умовах відсутності єдиного проєкту, стратегія підтримки євроінтеграційного курсу стала тимчасовим заміником національної ідеї. Це дозволяє консолідувати зусилля на міжнародній арені та сприяє розвитку демократії й прав людини. Проте це також висуває питання щодо того, як інтегрувати національні цінності в європейські процеси [2]. Попри те, що євроінтеграція є важливим напрямом, формулювання та закріплення національної ідеї залишаються актуальними. Важливо, щоб національна ідея відображала унікальність України, її історію, культуру та прагнення, зокрема в контексті сучасних викликів.

Ще однією проблемою є низький рівень знань про історію своєї країни та регіону. Наприклад, в опитуванні мешканців України щодо методів опору загарбникам і окупантам було поставлено таке запитання: «Чи знаєте ви, що в 1989–1991 роках на Донбасі відбувалися страйки, демонстрації та маніфестації з вимогами до керівництва України щодо незалежності? Наскільки вам відомо, у 1989–1991 роках шахтарі Донбасу організовували страйки, демонстрації та

марші з вимогою виходу України зі складу Радянського Союзу. Чи відіграли їхні дії важливу роль у здобутті Україною незалежності?» Відповіді респондентів розподілилися так: 46,5% нічого не знають про ці події, а 4,7% поінформовані про них [3]. Можна припустити, що необізнаність українців з історією негативно впливає на їхню інтерпретацію важливих історичних подій. Підсумовуючи, можна стверджувати, що знання історії як об'єктивна складова частина історичної пам'яті є важливим елементом формування української національної ідентичності.

Визначення єдиної національної ідеї в Україні є складним, але необхідним завданням, що вимагає залучення різних суспільних груп. Лише шляхом діалогу та компромісу можливо досягти консолідації, що, своєю чергою, зміцнить національну ідентичність та забезпечить стійкість у майбутньому.

Висновки. Упродовж ХХ століття Україна пережила численні історичні події, які суттєво вплинули на формування її національної ідентичності. Від боротьби за незалежність під час Української визвольної війни до трагічних наслідків Голодомору, а також важких років радянської влади – кожен етап залишив свій відбиток у колективній пам'яті українців. Друга світова війна та нацистська окупація спонукали до глибшої рефлексії над національною ідентичністю, тоді як післявоєнна радянська політика, попри зусилля русифікації, викликала опір з боку українських інтелектуалів і дисидентів, які намагалися зберегти свою культурну спадщину.

Розпад Радянського Союзу та проголошення незалежності в 1991 році стало кульмінацією цих зусиль, виявивши величезне прагнення до суверенітету. Сучасні виклики, зокрема російсько-українська війна, стали каталізатором для консолідації української національної ідентичності, підкресливши важливість мови, культури та незалежності. Цей історичний досвід і надалі впливає на ментальні особливості українців і напрями політики країни. В умовах сучасних геополітичних викликів українці все більше усвідомлюють значення своєї ідентичності, що вкотре підкреслює важливість незалежності та європейської інтеграції. Сучасні події в Україні вказують на усвідомлення важливості культурної ідентичності, що може стати основою для подальшого розвитку держави.

Стійкість та адаптивність української ідентичності, сформованої під впливом численних історичних випробувань, є могутнім свідченням її глибини. Українці не лише витримали численні виклики, а й змогли переосмислити свою національну ідентичність, зберігаючи вірність своїм культурним цінностям і прагненням до незалежності. Це почуття гордості за свою культуру та історію залишатиметься важливим аспектом у формуванні майбутнього України, підтверджуючи, що національна ідентичність є динамічним і невіддільним елементом українського суспільства.

Література:

1. Видайчук Т. Аспекти історії української мови як засіб формування національної ідентичності та історичної пам'яті. *Ukrainian educational journal*. 2022. № 2. С. 48–63. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-48-63>.
2. Денисюк С. Г., Фокін Я. Ф. Національна ідентичність як фактор міжнародної безпеки: політико-правовий аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2023. № 44. С. 19–25. DOI: <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2023-44-03>
3. Дудок О., Школяр М. Актуалізація історичної пам'яті в контексті національної ідентичності. *GRANI*. 2019. № 22 (8). DOI: 10.15421/171978
4. Краснодемська І. Й. Створення радянських маріонеткових республік на Південному Сході України як інструмент більшовицької експансії на початку 1918 р. *Українознавство*. 2019. № 4. С. 25–49. DOI: 10.30840/2413-7065.4(73).2019.185694
5. Калініченко В. В. Організація взаємодопомоги сільською (земельною) громадою в українському радянському селі за звичаєвим правом (1922–1930 рр.). *Культура України: зб. наук. пр.* 2022. Вип. 76. С. 50–56. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5325.076.05>
6. Костючок П., Нікіфоров І., Баличева Л. Взаємодія історичної освіти та національної ідентичності в контексті українського національного відродження. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 8(26). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-8\(26\)-1183-1195](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-8(26)-1183-1195)
7. Куруч А. В. Формування національної ідентичності як основа національної безпеки України. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2020. № 67. DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-67-147-154>
8. Кузьмінець Н., Стадник О., Букіна Т. Вплив історичної пам'яті українців на події сьогодення. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2023. № 14 (56). С. 185–196. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.14/56.20>
9. Лобач А. Роль історичної спадщини в процесі формування власної ідентичності українського народу. *Юний дослідник*. 2023. № 1. URL: <https://ojs.iod.gov.ua/index.php/ejd/article/view/3> (дата звернення: 04.11.2024).
10. Марущак О., Сонечко О., Тургенєва А. Аналіз ролі вищої освіти України у формуванні поствоєнної національної ідентичності. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 4(38). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4\(38\)-406-418](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4(38)-406-418)
11. Мелещенко Т., Карабартін А. Знищення української ідентичності у 20-30 роках ХХ століття та відображення цих процесів в історичній пам'яті. *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Львів, 11–12 червня 2020 року)*. Львів, 2020. С. 336–339. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32701/2/TSDNM_2020_Meleshchenko_T-Znyshchennia_ukrainskoi_336-339.pdf (дата звернення: 04.11.2024).
12. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналіт. доповідь / за заг. ред. В. М. Яблонського. Київ: НІСД, 2019. 144 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_polityka_druk_03.pdf (дата звернення: 04.11.2024).
13. Сербин Р., Грабовський С. Рафаель Лемкін і Голодомор як геноцид українського народу. *Радіо Свобода: вебсайт*. 2008. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1349371.html> (дата звернення: 04.11.2024).
14. Nikolaiets Y., Syniavska L. The Role of Educational Institutions in Civic Identity Formation in Modern Ukraine. *East European historical bulletin*. 2022. № 23. P. 181–194. DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.23.258981>
15. Klymonchuk V., Ardelli O. Formation of Ukrainian identity and national state formation in the modern era of the XIX century. *National Technical University of Ukraine Journal. Political Science. Sociology. Law*. 2021. № 4(48). P. 49–53. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.4\(48\).232691](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.4(48).232691)

References:

1. Vydaichuk, T. (2022). Aspekty istorii ukrainskoi movy yak zasib formuvannia natsionalnoi identychnosti ta istorychnoi pamiaty [Aspects of the history of the Ukrainian language as a means of forming national identity and historical memory]. *Ukrainian educational journal*, 2, 48–63. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-48-63> (in Ukrainian).
2. Denysiuk, S. H., & Fokin, Ya. F. (2023). Natsionalna identychnist yak faktor mizhnarodnoi bezpeky: polityko-pravovyi analiz [National identity as a factor of international security: political and legal analysis]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia «Pytannia politolohii» – Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazina. Series “Questions of Political Science”*, 44, 19–25. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2023-44-03> (in Ukrainian).
3. Dudok, O., & Shkoliar, M. (2019). Aktualizatsiia istorychnoi pamiaty v konteksti natsionalnoi identychnosti [Actualization of historical memory in the context of national identity]. *GRANI*, 22(8). DOI: 10.15421/171978 (in Ukrainian).
4. Krasnodemska, I. Y. (2019). Stvorennia radianskykh marionetkovykh respublik na Pivdennomu Skhodi Ukrainy yak instrument bilshovytskoi ekspansii na pochatku 1918 r. [The creation of Soviet puppet republics in the Southeast of Ukraine as an instrument of Bolshevik expansion at the beginning of 1918]. *Ukrainoznavstvo – Ukrainian Studies*, 4, 25–49. DOI: 10.30840/2413-7065.4(73).2019.185694 (in Ukrainian).
5. Kalinichenko, V. V. (2022). Orhanizatsiia vzaïmodopomohy silskoiu (zemelnoi)u hromadoiu v ukrainskomu radianskomu seli za zvychaïevym pravom (1922–1930 rr.) [Organization of mutual aid by a rural (land) community in a Ukrainian Soviet village under customary law (1922–1930)]. *Kultura Ukrainy: zb. nauk. pr. – Culture of Ukraine: coll. of science pr.*, 76, 50–56. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.076.05> (in Ukrainian).
6. Kostiuchok, P., Nikiforov, I., & Balycheva, L. (2024). Vzaïemodiia istorychnoi osvity ta natsionalnoi identychnosti v konteksti ukrainskoho natsionalnoho vidrozhennia [Interaction of historical education and national identity in the context of Ukrainian national revival]. *Aktualni pytannia u suchasniï nautsi – Current issues in modern science*, 8(26). [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-8\(26\)-1183-1195](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-8(26)-1183-1195) (in Ukrainian).
7. Kuruch, A. V. (2020). Formuvannia natsionalnoi identychnosti yak osnova natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Formation of national identity as the basis of national security of Ukraine]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity – Problems of engineering and pedagogical education*, 67. <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2020-67-147-154> (in Ukrainian).
8. Kuzminets, N., Stadnyk, O., & Bukina, T. (2023). Vplyv istorychnoi pamiaty ukraïntsiiv na podii sohodennia [The influence of the historical memory of Ukrainians on today's events]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriia – Problems of the humanities: a collection of scientific works of Ivan Franko Drohobyt'sk State Pedagogical University. History Series*, 14(56), 185–196. <https://doi.org/10.24919/2312-2595.14/56.20> (in Ukrainian).
9. Lobach, A. (2023). Rol istorychnoi spadshchyny v protsesi formuvannia vlasnoi identychnosti ukrainskoho narodu [The role of historical heritage in the process of forming the Ukrainian people's own identity]. *Yunyi doslidnyk – Young researcher*, 1. Retrieved from <https://ojs.ioc.gov.ua/index.php/ejd/article/view/3> (in Ukrainian).
10. Marushchak, O., Sonechko, O., & Turhenieva, A. (2024). Analiz roli vyshchoi osvity ukrainy u formuvanni postvoïennoi natsionalnoi identychnosti [Analysis of the role of Ukrainian higher education in the formation of postwar national identity]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and innovations of science*, 4(38). [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4\(38\)-406-418](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4(38)-406-418) (in Ukrainian).

11. Meleshchenko, T., & Karabardin, A. (2020). Znyshchennia ukrainskoi identychnosti u 20-30 rokakh XX stolittia ta vidobrazhennia tsykh protsesiv v istorychnii pamiaty [The destruction of Ukrainian identity in the 20-30s of the 20th century and the reflection of these processes in historical memory]. *Totalitaryzm yak systema znyshchennia natsionalnoi pamiaty: zbirnyk naukovykh prats za materialamy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu – Totalitarianism as a system of destruction of national memory: a collection of scientific works based on the materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation* (Lviv, June 11–12, 2020) (pp. 336–339). Lviv. Retrieved from https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32701/2/TSDNM_2020_Meleshchenko_T-Znyshchennia_ukrainskoi_336-339.pdf (in Ukrainian).
12. Yablonskyi V. M. (Ed.). (2019). *Polityka istorychnoi pamiaty v konteksti natsionalnoi bezpeky Ukrainy: analit. dopovid [The policy of historical memory in the context of national security of Ukraine: analyst. report]*. Kyiv. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/dopovid_polityka_druk_03.pdf (in Ukrainian).
13. Serbyn, R., & Hrabovskyi, S. Raphael Lemkin i Holodomor yak henotsyd ukrainskoho narodu [Raphael Lemkin and the Holodomor as a Genocide of the Ukrainian People]. *Radio Svoboda: vebseit – Radio Svoboda: website*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/1349371.html> (in Ukrainian).
14. Nikolaiets, Y., & Syniavska, L.(2022). The Role of Educational Institutions in Civic Identity Formation in Modern Ukraine. *East European historical bulletin*, 23, 181–194. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.23.258981>
15. Klymonchuk, V., & Ardeli, O.(2021). Formation of Ukrainian identity and national state formation in the modern era of the XIX century. *National Technical University of Ukraine Journal. Political Science. Sociology. Law*, 4(48), 49–53. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.4\(48\).232691](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.4(48).232691)